LIBRIS | We know books

DUILIU ZAMFIRESCU

VIAŢA LA ŢARĂ

•

TĂNASE SCATIU

Postfaţă, tabel cronologic, aprecieri critice
de
AL. SĂNDULESCU

Editura GRAMAR
Bucureşti, 2008

LIBRIS | We know books

CUPRINS

Viața la țară / 5
Tănase Scatiu / 141

Postfața / 217
Tabel cronologic / 235
Aprecieri critice / 243

LIBRIS | We know books

I

Cum ridici priporul Ciulniţei, în pragul dealului, dai de casele boierului Dinu Murguleţ, case bătrâneşti şi sănătoase, cum nu se mai întâlnesc astăzi pe la moşiile boiereşti. De sus, de pe culme, ele văd roată împrejur până cine ştie unde, la dreapta, spre valea Ialomiţei, la stânga, pe desişul pădurii de Aramă, iar în faţă pe cotiturile uliţelor strâmbe ale satului.

Toată curtea boierească trăieşte liniştită şi bogată, cu cârduri întregi de gâşte, de curci şi de claponi; cu bibilici ţiuitoare; cu căruţe dejugate; cu argaţii ce umblă a treabă de colo până colo - şi seara, când vine cireada de la câmp, cumpăna puţului, scârţâind neunsă între furci, ţine isonul berzelor de pe coşare, ale căror ciocuri, răsturnate pe spate, toacă de-ţi iau auzul. Fără a fi risipă şi zarvă, curtea boierească pare populată şi bogată.

Într-o zi de vară, pe la vremea odihnei, conu Dinu fu sculat din somn de sunetul clopotelor unor poştalioni ce intrau în curte cu strigăte şi saltanat. Atât el cât şi nevastă-sa, Sofiţa săriră din paturile lor de cit, şi se uitară pe fereastră.

- Iii!... e greu de noi! Tănase Scatiu cu mă-sa!... exclamă boier Dinu.

- Da' nu-i mai zice aşa, omule, că te-a auzi a fată... Ia-ţi mai bine surtucul şi ieşi-le înainte.

Coana Sofiţa trecu repede într-o odaie de alături să se mai diretice la cap, iar boier Dinu îşi trase din fugă cizmele (strângând din ochi şi blestemând), îşi luă haina în spinare şi ieşi să-şi întâmpine musafirii.

- Salutare, nene Dinule, zise noul venit, scuturând pe bătrân de mână. Iacătă, am venit cu mama.

- Sărut mâna, coană Prohiro; bre, anul ăsta fac grâu mult, zise Murguleţ, sărutându-i mâna cam din fugă.

- Sărut ochii, mamă; da' ce se potriveşte, eşti fodul, coane Dinule! Uite, zău, maică, zise ea lui fiu-său, parcă văd pe căminarul Tasache Murgu; uite, leit-poleit cum e conu Dinu: nalt, uscăţiv la chip, aşa smead ca dumnealui şi fodul... Lasă, zău, coane Dinule, că sunteţi fodui... Auzi, de atâţia mari de ani vecini cu moşiile şi să nu loveşti dumneata o dată pe la mine!...

- Uite, zău, coană Prohiro, ai dreptate; da' nu ştiu cum s-a făcut...

LIBRIS We know Books

Vorbind astfel, bătrâna îngălbenea, începea să înghită în sec, se foia fără rost, până ce căzu pe o bancă din cerdac.

- Aoleo, coane Dinule, zise ea repede, făcându-şi vânt cu mâna, îmi vine rău...

- Puţin "coneac", strigă fiu-său, ori apă de Vals, repede să ne dea ceva...

Murguleţ se repezi fuga la cămară şi se întoarse numaidecât cu o sticlă de cogneac, pe care o vărsă mai toată în capul coanei Profira, pe când fiu-său o muncea pe la tâmple să-şi vie în fire.

În vremea asta se arătă şi Sofiţa Murguleţ.

Ea dete pe bărbaţi la o parte, sărută mâna bătrânei, o mai strânse de un deget, o mai meremetisi, ce-i făcu, că îşi veni baba în simţiri.

- Doamne, coană Profiriţo, cum stai dumneata afară, soro!... Ia să intrăm înăuntru, că pe năbuşala asta te bolnăveşti chiar din senin, zău.

Şi, ţinând pe babă de subsuori, trecură într-o odaie răcoroasă, mare, în care bătrâna păru a se înzdreveni ca prin farmec.

Sofia Murguleţ se îngrijea de babă cu un interes nespus. O puse să-şi istorisească patima de la descălicătoare, îi dete cafea cu lămâie, pică oţet pe un cărbune sub nasul ei - iar pe de altă parte porunci să aducă tânărului dulceaţă, cafea, tutun, cu tot dichisul cuvenit.

- Ia spune-ne, coană Profiriţo, cum îţi vine?...

Aci, începu bătrâna o lungă şiretenie de vorbă:

- Uite, maică, îmi vine aşa un "nixis" pe la stomah, şi parcă numa ia aşa mă zgâlţâie de chiept, şi să te ţii numa goană la cap, şi apoi parcă-mi bate două zbanţuri în tâmple, de mă prăpădesc, maică!...

- Şi nu iai nimic dumneata pentru asta?

- Da' câte n-am făcut! N-a cheltuit ghetu băiat o grămadă de bani!... Ba palianuri, ba consulturi, ba doftoru Draci, ba acu cică să iau apă de Vacs...

- De Vals, mamă, o îndreptă fiu-său.

Pe când ei vorbeau astfel, uşa se deschise de la un iatac din fund, şi de sub perdelele albe de ţară se ivi un chip rotund de fată, care, dând de obrazurile nouă ale musafirilor, se făcu stacojiu.

- Mămucă dragă... avu ea aerul de a începe.

Dar în mijlocul odăii, se opri în loc, făcu o plecăciune după toate regulele ceremonialului de la pension, şi dete năvală să iasă pe cealaltă uşă. Coana Sofiţa o opri.

- Tinco! Da' nu saluţi lumea? Unde te duci?

UBBIS We know books

Fata se opri din nou, nehotărâtă. Obrazul mame-si luase expresia obişnuită de nemulţumire şi descurajare, când i se întâmpla câteodată să se supere, iar conu Dinu se ruşinase cu desăvârşire de stângăcia ei.

- Sărută mâna coanei Profiriţe, zise mamă-sa.

Un moment, cât mai trecu până să se hotărască fata, coana Profira îşi înfipse privirile în ochii ei, cu toată răutatea lor bătrânească. Fata auzise vorbindu-se în casă de neamul îmbogăţit al Scatieştilor ca de nişte mojici renumiţi, ieşiţi dintr-un vechi vătaf al tatălui lui conu Dinu Murguleţ, şi a-i vedea în casa lor i se părea o adevărată enormitate. Dar, în cele din urmă, se duse să sărute mâna coanei Profire. Bătrâna o sărută pe obraz, uitându-se la ea lung şi scuturându-şi valurile de carne de pe trup, de pofta râsului.

- Ptiu, să nu fie de deochi! că frumoasă mai eşti!

Fata se duse după aceea la fiul bătrânei şi-i întinse mâna cu aceeaşi reverenţă; el răspunse tare şi sigur de sine:

- Salut!

Apoi, fericită că-şi isprăvise complimentele, se retrase în dosul scaunului lui tată-său, şi, după un minut, o şterse.

Coana Profira începu iarăşi a râde:

- Cresc, bată-le norocul, ca din apă... Acuma numai bărbat îi lipseşte...

Conu Dinu Murguleţ îşi ciugulea unghiile de la o mână, neîndrăznind să privească în faţa bătrânei. În fond îl supăra vorba coanei Profire, fiindcă înţelegea unde vrea s-o aducă. Dar nevastă-sa, cu sensul practic al femeilor, da din cap cu înţelesuri.

- Răul e, zise ea, că nu facem grâu destul.

- Ia lasă, coană Sofiţo, răspunse bătrâna, conu Dinu să trăiască! De atâţia mari de ani, de când are moşia de la Eforie pe nimic, bez moşia dumisale părintească, mărita până acum şapte fete.

Pe conu Dinu nimic nu-l supăra mai rău decât să-i fi zis că are moşia de la Eforie pe nimic. Îşi muşcă din unghii mai adânc şi tăcu.

- Aşa e, îngână coana Sofiţa, dar avem greutăţi: fata la pension, nepotu-meu în străinătate...

- Aracan de mine, maică, da' tot învaţă? Ce-a mai ieşit şi moda asta cu învăţătura până la adânci bătrâneţe!... Uite, eu pe Tănase al meu l-am pus la treabă de mic copil, şi, slavă lui Dumnezeu, băiatul a ieşit bun, treaba treabă, plimbarea plimbare. Acu să-i găsesc nevastă cumsecade şi m-am liniştit. Anu ăsta trebuie să-l însor, că mi-e c-oi închide ochii fără să apuc să-mi văd nepoţii... Ce zici, coane Dinule?...

LIBRIS | We know books

Conu Dinu dete din cap, parcă ar fi zis că aşa e, dar că asta nu-i treaba lui.

După ce-şi isprăviră cafeaua, Tănase Scatiu scoase o pană de gâscă din buzunar, mătură o enormă ţigaretă de chihlimbar cu care fuma, puse pana murdară pe farfuriuţă, iar ţigareta în toc, şi se sculară să plece.

Coana Profira dori să vază pe Tinca la plecare, dar fata nu se găsi nicăierea. Cam înfiptă, bătrâna sărută pe conu Dinu pe frunte, zicându-i:

- Aşa sunt fetele, marfă scumpă. Ce zici vecine, ne-neuserim?

- Drum bun, coană Profiro. Ia să ridice coşul de la trăsură. Vătaşe Taftă, pune mâna, să nu se dea vizitiul jos.

În sfârşit, plecară.

În urma lor, coana Sofiţa umbla domol în jurul lui bărbatu-său, şi, cu sfioasă supunere, căuta să-i ghicească gândurile. Dânsul îşi răsuci o ţigară, fără a zice nimic, şi intră s-o aprindă. Fumul din salon îl luă de cap.

- Ah! Zi, te rog, să deschidă geamurile.

Nevastă-sa stete un moment la îndoială.

- Au să intre toate muştele, omule.

Murguleţ se îndreptă spre masă să găsească chibriturile, şi dete cu ochii de pana de gâscă lăsată de tânărul Scatiu.

- Deschideţi uşile, să iasă mirosul de mitocani! Ia poftim de vezi, zise el, făcând explozie, cu braţele încrucişate înaintea penei, cine-mi cere fata. Eu să-mi dau fata la asemenea mojici?... doar dacă mi-o lua Dumnezeu minţile! Bă-dă-rani!...

Coana Sofiţa încerca să fie serioasă, deşi îi venea să moară de râs. Bărbatu-său se întoarse din nou către dânsa.

- Am moşie de la Eforie pe nimica, ha? De ce nu poftеşte fiu-său să mă urce la mezat, să-l învăţ eu minte!

- Nu, zise nevastă-sa, zâmbind, fiindcă speră să-i dăm fata.

- Să-mi dau eu fata unui asemenea mojic!... Ţi-am spus: dacă mi-o lua Dumnezeu minţile, poate.

Apoi urmă a face paşi mari prin casă şi a trage adânc din ţigară, ca şi cum maximul acesta de fum ar fi putut reduce firea sa la un minimum de supărare. Coana Sofiţa trecu pe nesimţite într-o odaie vecină, lăsându-l să-şi potolească singur furia.

Conu Dinu, rămas singur, prinse a înnoda firul vremilor de azi cu lungul şir al celor trecute, şi a se întreba, cu disperarea oamenilor bătrâni, cum era cu putinţă ca nepotul vătafului Scatiu (pe care vătaf îl

URBIS We know books

văzuse el însuşi în spinarea unui ţigan şi bătut de un alt ţigan cu opritorile de la cai, după porunca lui tată-său, căminarul) să ajungă a cere mâna fetei lui? Şi imaginile trecute îi reveneau în minte, slăbite, cu câte o răsăritură de observaţie copilărească cum le făcuse: bunăoară că pe atunci ploua mai des şi mai la vreme. Şezu jos şi fumă mai departe din ţigara stinsă, sărind cu mintea la nepotu-său Damian, care nu mai venea din străinătate, la soră-sa Diamandula, mama lui Damian, care trăia numai prin puterea imaginei fiului său, la una şi la alta, până ce un pisic, care se strecurase sub scaun, îi atrase luarea-aminte prin îndemânarea cu care se juca cu pana ţigaretei lui Tănase Scatiu.

II

Era tocmai să se supere din nou, pe pisic şi pe Tănase, când bătu cineva la uşe.

- Poftim! zise el cu glasul trăgănat al boierilor bătrâni.

Uşa se deschise şi o femeie tânără intră, închizând-o repede, ca să nu lase muştele înăuntru.

- Sărut mâna, coane Dinule, zise ea, sărutându-i mâna cu adevărat.

- Bună ziua, fetiţo, îi răspunse el, dându-i mâna să i-o sărute. Vino-ncoa să te pup pe obraz.

Şi după ce o sărută, se uită la dânsa de aproape, ca şi cum o cerceta să o cumpere.

- Ce păcat că nu eşti băiat, Saşo.

Ea începu a râde, mirată.

- De ce, coane Dinule?

- Ţi-aş da pe Tincuţa.

- Şi eu aş lua-o numaidecât. Numai aş fi cam copt pentru dânsa.

Bătrânul se uită la ea lung, ţinându-i mâna într-ale lui.

- Uite, Saşo, poţi să te superi, dar eu tot n-o să te las în pace: de ce nu vrei să te măriţi, fato?

- Coane Dinule!...

- Bine, bine, nu mai zic nimic, dar să-ţi spun drept, nu te pricep.

- Şi cu toate astea e aşa de uşor! Ţi-am spus de atâtea ori: eu am o familie, fără să mă mărit; dacă m-aş mărita, aş avea două, şi aş fi, desigur, mamă rea, ori pentru unii, ori pentru alţii. Dar, coane Dinule, mi-ai făgăduit să nu mai vorbim despre asta... Acuma am şi îmbătrânit, adăugă, parcă nu i-ar fi displăcut, pe cât zicea, să

LIBRIS | We know books

vorbească despre "asta". Eu am venit să-ţi spun că te pofteşte coana Diamandula.

Bătrânul se sculă greoi de pe scaun şi porni să iasă, cu aceea pe care voia cu orice preţ s-o mărite, când, ajuns la uşe, o opri din nou.

- A, Saşo, nu ştii o comedie?... Ghiceşte... Nici nu-ţi trăsneşte din cap: avem un ginere pentru Tincuţa.

- Serios?

- Da... un ginere fain: pe amicul meu, domnul Tănase Scatiu.

- Ce!? zise cealaltă încremenită locului.

- Da, junele Scatiu, alegător la colegiul întâi, mare proprietar, mâine poimâine deputat...

- Biata Tincuţă!

- Da, şi coana Sofiţa ar fi gata să i-o dea. Dar până n-oi închide eu ochii, Scatiu nu ia pe fata mea, adause, bătându-se cu mâna în piept.

Apoi, ducând un deget la gură, în semn de tăcere, intrară la coana Diamandula.

În fundul unui pat de nuc, cu perne la perete, şedea ghemuită o umbră de femeie, iar pe scaune, împrejurul ei, rude şi prieteni. Legată la cap cu o bocceluţă de mătase neagră, după moda veche, coana Diamandula îşi trăgea din când în când ochelarii de pe frunte, legaţi la spate cu aţă, ca să privească pentru a o sută oară o scrisoare a fiului său. Bătrână, bolnavă, surdă, ea trăia, spre minunea tuturor, numai prin puterea unei dorinţe: aceea de a mai vedea, înainte de a muri, pe unicul ei copil. Tot ce vorbea, tot ce dorea era pentru el, se ducea către el. Cu trupul istovit de puteri, părea a-şi hrăni viaţa din dor. Câte o rară scrisoare ce venea de la el era citită, recitită, învăţată pe dinafară de o mie de ori; plicul descusut şi pe o parte şi pe alta; marca de pe plic studiată până în firele mustăţilor regelui Humbert - căci scrisorile veneau din Italia. Când bătrâna era singură cu câte cineva al casei, întreba cu glasul stins:

- Şi unde e Neapoli ăsta?

Răspunsul nu-l auzea niciodată, dar înţelegea că trebuie să fie departe, după mişcarea mânei şi a ochilor celui ce-i vorbea.

Când intră conu Dinu, ea părea aţipită, cu capul rezemat pe piept. El se apropie de dânsa cu sfială şi respect, pe când ceilalţi se sculară în picioare.

- Ce doreşti, leliţă? zise conu Dinu, care-i era frate mai mic.

- Matei nu mai vine... Eu mă duc, Dinule.

- Doamne, cum vorbeşti dumneata!...

URBIS We know books

- Mă duc... Dacă mai întârziază două zile, nu mă mai vede. I-ai telegrafiat? întrebă ea, uitându-se în ochii lui.

- I-am telegrafiat.

- I-ai spus să nu întârzieze?

- I-am spus.

- Şi ce crezi, c-o să vie?

- Cum, Doamne, să nu vie?

Bătrâna începu a plânge, încet, cu suspine înecate. Lui conu Dinu îi deteră lacrimile.

- Mă rog la Dumnezeu să mă mai ţie cu zile, până l-oi vedea... zise ea cu greu şi gâfâind, dar să nu întârzieze, Dinule.

După aceea aţipi iarăşi. Saşa şi cu Tincuţa îi ridicară pernele la spate, şi ea păru că doarme. Atunci, unul câte unul, ieşiră binişor şi trecură în odaia de alături, unde subprefectul, Mihai, fratele Saşei - un băieţandru de vro 20 de ani - coana Sofiţa, soră-sa Elena, de la o moşie vecină, cu copiii ei, stau grămădiţi deasupra unui atlas, căutând care este drumul cel mai scurt de la Neapoli la Ciulniţei.

- Zău, nenea Matei ăla, zise Tincuţa supărată, parcă nu-mi mai e drag.

Subprefectul, un vechi prieten al casei, se uită la ea râzând:

- Lasă, c-am să te spui când o veni.

- Da' poţi să mă spui, zise fata roşindu-se; pentru ce nu mai vine?

- Ba vine. N-a telegrafiat că pleacă?

- Sunt trei zile de când a telegrafiat; până acuma venea şi de la Han Tătar.

- Aşa faci?

- Aşa, răspunse Tincuţa răstit; dumneata nu vezi că tuşa nu mai poate?

Mihai desprinse o oglindă din cui, fără a fi băgat de seamă, şi o aduse înaintea Tincuţei. Aceasta, roşie deja, se făcu stacojie, pe când toţi cei de faţă râdeau. Fata se-ncercă să râdă şi ea, dar o podidi plânsul, şi, repede, ieşi şi se ascunse la dânsa în odaie. Saşa se uită lung la frate-său, nemulţumită de gluma lui.

- Mihai, astea sunt glume nesărate. Te rog să nu mai faci asemenea lucruri.

- Da' ce-am făcut, maman dragă? Am glumit, zise el, nenorocit că fusese pricina unei asemenea scene.

Saşa ieşi şi se duse după Tincuţa. Când se-ntoarse, îi găsi pe toţi tăcând, parcă cine ştie ce se-ntâmplase: atâta înrâurire au lacrămile asupra oamenilor. Numai subprefectul, holtei bătrân, călit în ale

LIBRIS | We know books

istericalelor femeieşti, cum zicea el, încerca să mai glumească. Saşa luă pe băiat şi-l duse, cam vrând-nevrând, la Tincuţa, să-i ceară iertare.

- Bine, maman, ce-am făcut, ca să cer iertare? zicea băiatul, mergând cam cu sila.

El şi cu toţi fraţii chemau pe Saşa "maman".

- Ai supărat pe Tincuţa. Eu nu vreau să am copii rău crescuţi.

Băiatul se uită lung la soră-sa şi se opri în loc.

- Maman, nu mă umili. Viu eu singur să cer iertare.

Soră-sa se gândi o clipă şi, parcă mişcată de vorba băiatului, îi îndreptă legătura la gât şi porni singură înainte. După câteva minute, el intră în urma ei la Tincuţa, şi, foarte firesc, îi luă mâna şi o rugă să-l ierte. Fata se uita în jos, fără a zice o vorbă.

- Îl ierţi, Tincuţo dragă, nu-i aşa? o întrebă Saşa.

Tincuţa îşi ridică ochii spre el, bufnind încet, de râs sau de plâns, nu se ştia bine.

Astfel se împăcară lucrurile.

Către seară veni o depeşe de la Predeal. În sfârşit, Matei sosea...

Mare gălăgie şi bucurie pe toţi. Mihai şi Tincuţa şi copiii Elenei voiau să meargă a doua zi la gară. Care mai de care sărea mai sus, ţipa mai tare, după cum îl iertau puterile. Vestea fu împărtăşită coanei Diamandula de către frate-său. Bătrâna, cu lacrămile înnodate în barbă, se puse să descoase telegrama, literă cu literă, parcă ar fi fost cine ştie ce document. Se hotărî ca a doua zi toată suflarea să se reverse la gară. Se făcu socoteala trăsurilor şi se văzu că nu era loc pentru toţi. Mihai voia să se ducă pe jos; Tincuţa călare. Subprefectul le puse trăsura la dispoziţie. Saşa pe a sa; dar tot era prea multă lume. Elena se gândi să-şi lase copiii acasă, dar o protestaţie universală se ridică din piepturile gălăgioase ale "ţâncăriei", care nu vrea s-audă de o asemenea poznă. Conu Dinu îi împăcă pe toţi, făgăduindu-le să puie caii la o cloşcărie de braşoveancă, în care intra toată corabia lui Noe.

Era vorba acum să se ştie cine rămâne cu coana Diamandula. Elena, fire veselă, se lepădă, râzând pe sub ascuns ca să n-o vadă cumnatu-său; coana Sofiţa trebuia să meargă; Tincuţa ţinea să meargă; conu Dinu se cuvenea să meargă. Subprefectul propuse Elenei să rămână el, şi făcură mare haz amândoi, spre părerea de rău a celorlalţi, cari voiau să ştie de ce râd, ca să râdă şi ei.

- De ce râdeţi? întrebă coana Sofiţa.

Subprefectul o luă la o parte cu mare taină şi-i zise la ureche în gura mare: "arde Iaşul", ceea ce provocă o ilaritate generală şi făcu pe coana Sofiţa să cărăbănească subprefectului o însemnată cantitate de pumni.